

середовищньо-суспільні. До суб'єктивних чинників належать мотиваційно-цінністі, конативні (вольові якості) та когнітивно рефлексивні (ідеологія, стереотипи).

За основними положеннями біхевіористського підходу чинниками громадської активності виступають потреби. Когнітивні теорії на протигагу їм вказують як чинники громадської активності – знання, уміння та навички громадської дії.

В діяльнісному підході чинником громадської активності розглядається готовність особистості до громадської активності. За теорією «поля» Курта Левіна чинниками виступають вольові якості особистості.

За теорією функціональних систем П.К.Антохіна чинниками є наявність певних матеріалів пам'яті, відповідної мотивації та відповідної обстановки.

Висновки. В ході проведеного теоретичного дослідження, ми виокремили громадську активність, як самостійну форму активності особистості, та специфічну форму суспільної взаємодії. Громадська активність – це різновид людською активності, що являє собою активність особистості, як представника певної громади, направлену на досягнення потреб цієї громади та ґрунтується на власному бажанні особистості, заснованому на усвідомленні важливості громадської активності для особистісного та професійного розвитку.

Серед факторів розвитку громадської активності більшість дослідників виділяють соціокультурне оточення особистості. Куди відносять коло її спілкування: сім'ї, друзів та місце проживання.

Література

1. *Акмеологический словарь* / Под общ. ред. А.А. Деркача. – М.: Изд-во РАГС, 2004. – 161 с.
2. *Дудьев В.П. Психомоторика: словарь-справочник.* - М.: ВЛАДОС, 2008. - 368 с.
3. *Карпов А. Психология менеджмента.* - М.: Гардарики, 2005. — 584 с.
4. *Майерс Д. Социальная психология.* – СПб.: Питер, 2011- 800с.
5. *Психология человека от рождения до смерти / Под общей редакцией А.Реана.* - СПб. ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2002. – 683с.
6. *Психофизиология: Учебник для вузов / Под ред. Ю.И. Александрова.* – СПб.: Питер, 2007. – 464с.
7. *Хайкин В.Л. Активность (характеристики и развитие).* – М.: НПО «МОДЭК», 2000. – 448с.
8. *Хьел Л., Зиглер Д. Теории личности.* – СПб.: Питер, 2010. – 607с.

Відомості про автора:

Равчев Олександр Михайлович – викладач кафедри теоретичної та консультативної психології Інституту соціології психології та соціальних комунікацій Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Статтю подано до друку 15.04.2015.

УДК 159.922.6

© І. І. Сергієнко, Т. В. Кубриченко, 2015 р.

І. І. Сергієнко, Т. В. Кубриченко (м. Дніпропетровськ)

КОМУНІКАТИВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

У статті представлені результати теоретичного обґрунтування та емпіричного дослідження соціально-психологічних чинників освітнього середовища, що обумовлюють комунікативну толерантність старшокласників. В результаті емпіричного дослідження показано, що існує позитивний статистично значущий зв'язок між показниками комунікативної

толерантності старшокласників та комунікативної толерантності, загальним індексом толерантності їх вчителів та батьків, демократичним стилем взаємодії педагогів з учнями. Показано, що висока комунікативна толерантність старшокласника робить його популярним серед ровесників.

Ключові слова: система освіти, старшокласники, комунікативна толерантність.

В статье представлены результаты теоретического обоснования и эмпирического исследования социально-психологических факторов образовательной среды, обуславливающих коммуникативную толерантность старшеклассников. Названы представленные в литературе определения категории коммуникативной толерантности как полифункционального феномена, модели коммуникативной толерантности, ее структурные компоненты, уровни, аспекты, механизмы и факторы формирования. В результате эмпирического исследования показано, что существует положительная статистически значимая связь между показателями коммуникативной толерантности старшеклассников и коммуникативной толерантности, общим индексом толерантности их учителей и родителей, демократическим стилем взаимодействия педагогов с учениками. Показано, что высокая коммуникативная толерантность старшеклассника делает его популярным среди ровесников.

Ключевые слова: система образования, старшеклассники, коммуникативная толерантность.

The article dwells upon the results of theoretical grounds and empirical study of educational environment social and psychological factors, which determine high school students' communicative tolerance. Category of communicative tolerance as a multifunctional phenomenon definitions presented in the literature, as well as its structural components, levels, aspects, mechanisms and formation factors are named. As a result of empirical study it's been shown that there is a positive statistically significant connection between high school students' communicative tolerance rate and their parents' and teachers' communicative tolerance and common tolerance index, democratic style of interaction between teachers and students. It has been noted that a student's high communicative tolerance makes him or her popular among peers.

Key words: education, high school, communicative tolerance.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Сучасний крос-культурний простір, розвиток інформаційно-комунікативного суспільства посилює потребу в таких особистісних якостях і комунікативних вміннях випускників школи, які здатні були б забезпечити їх гармонійну поведінку у міжособистісній взаємодії й готовність до толерантного сприйняття усієї строкатості світу. З іншого боку, оскільки важливою особливістю особистості старшокласника є прагнення до самоствердження, що виражається в самостійності думок, суджень, рішень, в бажанні зайняти своє місце в суспільстві, і насамперед у середовищі однолітків, для запобігання можливих труднощів в розумінні відносин між людьми, соціальної ситуації, в адаптації до суспільства, важливо підвищувати комунікативну толерантність старшокласника.

Будучи породженням сучасної культури, комунікативна толерантність й наразі вважається універсальною цінністю, головною умовою ефективною взаємодії між людьми (А. Г. Асмолов, С. К. Бондирева, В. В. Бойко, Б. С. Гершунський, М. Т. Громкова, П. Ф. Комогоров, О. М. Лутошкін, Л. І. Маленкова, А. В. Мудрик, О. В. Скрябіна, Л. І. Уманський, Г. П. Щедровицький та ін.), адже сприяє пізнанню позиції іншого, забезпечує стабільність процесу комунікації, що дозволяє авторам визнавати її соціально значущою якістю й спрямовувати дослідницькі зусилля на опис комунікативної категорії толерантності як із точки зору когнітивних, прагматичних й етичних, так і соціально-психологічних підстав (В. В. Бойко, В. М. Гришук, Г. С. Кожухарь, Є. Ю. Кочергіна). З огляду

на зазначене, нагальним уявляється вивчення соціальних і особистісних чинників комунікативної толерантності старшокласників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Комунікативна толерантність вважається метапредметною категорією, тому складна природа цього поліфункціонального феномену вивчається в контексті різноманітних наук при збереженні його змістових характеристик, а сам термін дослідники називають одним із досить популярних у вітчизняній і зарубіжній психологічній, соціально-політичній, культурологічній і правознавчій літературі. Зрозуміло, що категорія комунікативної толерантності як похідна від родової щодо неї категорії толерантності відповідно визначається авторами як вид толерантності [4; 5]. Більшість науковців розглядають останню як соціальну цінність, норму соціального життя, принцип людських взаємин, поведінки та якості особистості. Узагальнене тлумачення цього поняття пропонується у роботі О. С. Матієнко: толерантність – складне і багатогранне утворення, яке є важливою моральною якістю особистості, завдяки чому спілкування між людьми стає виваженим, що, в свою чергу, сприяє знаходженню істини навіть у конфліктній ситуації [10]. Серед відомих видів толерантності за сферами прояву (політична, міжнаціональна, расова, релігійна, гендерна, фізіологічна, освітня, комунікативна, сексуально-орієнтаційна, міжкласова, вікова тощо) автори називають і комунікативну толерантність (А. Г. Асмолов, М. Бубер, Г. Олпорт).

Комунікативна толерантність інтерпретується авторами як установка, що виявляється у ставленні особистості та повинна мати характер індивідуального добровільного вибору (вона не нав'язується, а здобувається через виховання, інформацію й особистий життєвий досвід), а також – як дія, активна позиція самообмеження і невтручання, добровільна згода на взаємну терпимість різних і конфронтуючих суб'єктів [2; 7; 10].

З огляду на описані в літературі можливі моделі комунікативної толерантності [8] (комунікативна толерантність як байдужість; як неможливість взаєморозуміння; як поблажливість (до слабкості інших, що сполучається з деякою часткою презирства до них); як розширення власного досвіду і критичний діалог (повага до чужої позиції в сполученні з установкою на взаємну зміну позицій у результаті критичного діалогу)), важливим уявляється зауваження про те, що комунікативна толерантність – це не пасивна згода з думками та поглядами інших, не покірне терпіння, а активна моральна позиція та психологічна готовність до терпимості заради взаєморозуміння і позитивної взаємодії з людьми [5]; це прояв усвідомленого і відповідального вибору людини, її особистісної конструктивної позиції і активності у побудові певних стосунків (С. Л. Братченко). Тому ключовим у формуванні толерантної особистості можна вважати її міжособистісні взаємостосунки з іншими.

Крім того, комунікативну толерантність вважають особистісною якістю, яка проявляється в умінні знаходити спільну мову з різними людьми в різних ситуаціях, в здатності знаходити індивідуальний підхід до них, стримувати себе в ситуаціях взаємодії з людьми тощо [5]; стійким особистісним станом, що визначає особливий тип взаємодії індивіда з іншими людьми і характеризується наявністю у свідомості суб'єкта успішного, особистісно значущого зразка терпимої (безконфліктної) комунікативної поведінки і домінантною спрямованістю свідомості на його виконання [10].

Названо ознаки комунікативно-толерантної поведінки: контактність (уміння знаходити спільні теми для обговорення та розуміння одне одного); здатність до компромісу, який пов'язаний з установкою на відхід від своїх вимог у конфлікті на якісь заздалегідь продумані позиції; ввічливість; терпимість; довірливість; соціальна активність; поступливість як прийняття позицій партнера [10]. Визначено основні механізми формування комунікативної толерантності – ідентифікація і рефлексія [3].

З огляду на те, що комунікативна толерантність старшокласників є структурованим комплексом характеристик (якостей) особистості, що містить сукупність комунікативних знань, умінь, переживань, соціально-вольових прагнень і вчинків, які виражають ставлення до суспільства,

оточуючих тощо, виокремлено різну кількість водночас подібних структурних компонентів комунікативної толерантності: названо чотири компоненти (емоційний, когнітивний, діяльнісний та мотиваційно-ціннісний (С. Ф. Русакова)), три компоненти (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, емоційно-вольовий (О. Ю. Клепцова), або – пізнавально-когнітивний; емоційно-ціннісний; мотиваційно-поведінковий (В. О. Лекторський)).

Автори виділяють кілька рівнів комунікативної толерантності: ситуативний, що фіксується у ставленні даної особистості до конкретної людини (В. В. Бойко); типової комунікативної толерантності, який виявляється у ставленні людини до збірних типів особистостей чи груп людей (О. М. Лутошкін); професійний рівень – ставлення до людей, з якими особистість взаємодіє з приводу професійної діяльності (Г. С. Кожухарь); рівень загальної комунікативної толерантності, що показує тенденції ставлення до людей загалом, зумовлені життєвим досвідом, установками, особливостями характеру, моральними принципами, станом психічного здоров'я людини (Г. У. Солдатова).

Вважається, що основними аспектами формування толерантності у старшому шкільному віці мають бути формування самосвідомості, виховання почуттів і формування поведінкових моделей.

Показано, що на старшокласника можуть впливати два основні типи факторів: 1) психологічні – ті, що провокуються «з середини», самою особистістю, наприклад, невпевненість у власних силах, незадоволеність здоров'ям, здібностями тощо; 2) соціальні – ті, що виступають як «зовнішні» щодо особистості і надходять з оточуючого середовища, наприклад, стосунки з оточенням, педагогами, батьками, дорослими тощо [2; 4]. Якщо зовнішніми, соціальними детермінантами виступають стосунки з однолітками, вчителями, батьками, друзями; умови навчання, існування в класному колективі; шкільна підготовка; можливість користуватися необхідною літературою; різноплановість вимог викладачів, тощо [7], то внутрішніми, психологічними детермінантами вважаються власна працездатність, емоційність та хвилювання, здібності, власне здоров'я, переживання невдачі чи невпевненості; розуміння власних переживань; бажання йти на контакт; впевненість у собі; різноплановість власних інтересів та їх співіснування з навчанням, тощо.

Обґрунтовано пріоритетну роль педагогів у формуванні комунікативної толерантності учнів (Г. В. Безюлева, Б. С. Гершунський, М. С. Міріманова, П. В. Степанов, В. А. Тишкова), а також визначено комплекс педагогічних заходів щодо формування міжособистісної толерантності старшокласників (Г. М. Шеламова). Вказано на значущість системно організованого толерантного освітнього простору, в структурі передбачаються такі компоненти: 1) толерантність кожного педагога; 2) толерантність адміністрації; 3) толерантність педагогічного колективу; 4) толерантність учнів; 5) толерантність колективу батьків учнів [3].

Дослідники також звертають увагу на роль сім'ї у становленні комунікативної толерантності особистості. Показано характер зв'язку толерантності зі стилем взаємини між батьками і дитиною, структурою сім'ї, типами прихильності дитини до матері.

Отже, авторами вивчено структуру комунікативної толерантності особистості, чинники її становлення, вплив основних агентів на її формування у старшокласників. Проте, незважаючи на популярність досліджень комунікативної толерантності в різних науках, соціально-психологічні детермінанти комунікативної толерантності старшокласників потребують подальшого комплексного вивчення, що й обумовило наш науковий інтерес.

Метою статті, відповідно, стало емпіричне дослідження соціально-психологічних чинників освітнього простору, які обумовлюють комунікативну толерантність старшокласників.

Концептуальну гіпотезу складало припущення про те, що комунікативна толерантність старшокласників детермінується низкою соціально-психологічних чинників освітнього середовища. Зокрема, нас цікавив характер зв'язку між комунікативною толерантністю старшокласників та комунікативною толерантністю їх батьків та педагогів; стилем педагогічної взаємодії їх вчителів; соціальним статусом серед однолітків.

Виклад основного матеріалу дослідження. До емпіричного дослідження загалом було залучено 195 осіб, серед яких 75 старшокласників (45 дівчат та 30 юнаків, віком 15-17 років), 45 педагогічних працівників і 75 батьків учнів. Комплекс психодіагностичних засобів склали: методика діагностики комунікативної толерантності (В. В. Бойко), опитувальник «Індекс толерантності» (Г. У. Солдатова, О. А. Кравцова, О. Є. Хухлаєв), методика діагностики стилю взаємодії В. Л. Симонова, метод соціометрії (Дж. Морено).

Дослідження характеру зв'язку рівня комунікативної толерантності, загальної толерантності педагогів та комунікативної толерантності, загальної толерантності старшокласників показало наявність позитивного статистично значущого зв'язку між показниками комунікативної толерантності педагогів та комунікативної толерантності старшокласників. Також констатовано наявність позитивного статистично значущого зв'язку між загальною толерантністю педагогів та комунікативною толерантністю старшокласників (табл. 1).

Таблиця 1

Значення коефіцієнтів кореляції р-Спірмена між показниками толерантності, комунікативної толерантності педагогів та комунікативної толерантності й загальної толерантності старшокласників

Показники комунікативної толерантності, загальної толерантності педагогів	Показники комунікативної толерантності, загальної толерантності старшокласників	
	комунікативна толерантність	загальна толерантність
етнічна толерантність	0,082	0,143
соціальна толерантність	0,241	0,047
толерантність як риса особистості	0,112	0,125
загальний індекс толерантності	0,369 *	0,403 *
рівень комунікативної толерантності	0,311 *	0,313 *

* кореляція значуща при $p < 0,05$

З'ясувалося, що чим вище комунікативна і загальна толерантність педагогів, тим вище рівень комунікативної толерантності і загальної толерантності старшокласників. Разом з тим, не виявлено статистично значущого зв'язку між рівнем комунікативної толерантності, загальної толерантності старшокласників та показниками загального індексу толерантності, до числа яких належить етнічна, соціальна та особистісна толерантність педагогів. Як відомо, комунікативна толерантність забезпечує сприйняття і розуміння людьми один одного під час взаємодії, що є основною характеристикою толерантної особистості. Загальна ж толерантність особистості, у першу чергу, виявляється в особливостях її емоційного реагування на навколишні подразники, якими часто виступають інші об'єкти навколишнього світу. Педагог, що володіє високим рівнем комунікативної толерантності, – достатньо врівноважений, передбачуваний у своїх відносинах до партнерів і сумісний з дуже різними людьми. Завдяки цьому створюється психологічно комфортна обстановка для спільної діяльності зі старшокласниками, що й може, серед іншого, детермінувати більш високий рівень комунікативної толерантності і загальної толерантності старшокласників. Таким чином, комунікативна толерантність може розглядатися як професійно значуща якість для педагогічних працівників та як одна з передумов комунікативної толерантності старшокласників.

Було також встановлено характер зв'язку між показниками комунікативної толерантності батьків та комунікативної толерантності старшокласників (табл. 2).

Як видно з табл. 2, існує статистично значущий позитивний кореляційний зв'язок між показниками комунікативної толерантності батьків та комунікативної толерантності старшокласників. Водночас, не виявлено зв'язку між показниками загального індексу толерантності батьків та комунікативної толерантності й загальної толерантності старшокласників, а також – між

показниками загальної толерантності батьків (етнічна, соціальна толерантність, толерантність як особистісна риса) та комунікативної і загальної толерантності старшокласників. Відомо, що комунікативна толерантність батьків виявляється у здатності реалістично сприймати життєві події та вчинки оточуючих людей. Комунікативно-толерантні позиції батьків характеризують їх як таких, що поважають індивідуальність своїх дітей-старшокласників та індивідуальність інших людей і тому не прагнуть домінувати над ними. Отримані результати, напевне, дають змогу припустити, що висока комунікативна толерантність батьків може виступати соціально-психологічним чинником комунікативної толерантності їх дітей.

Таблиця 2

Значення коефіцієнтів кореляції р-Спірмена між показниками толерантності, комунікативної толерантності батьків та комунікативної толерантності й загальної толерантності старшокласників

Показники комунікативної толерантності, загальної толерантності батьків старшокласників	Показники комунікативної толерантності, загальної толерантності старшокласників	
	комунікативна толерантність	загальна толерантність
етнічна толерантність	0,073	0,163
соціальна толерантність	0,021	0,043
толерантність як риса особистості	0,112	0,125
загальний індекс толерантності	0,069	0,104
рівень комунікативної толерантності	0,209 *	0,113

* кореляція значуща при $p < 0,05$

Дослідження характеру взаємозв'язку між *стилем взаємодії педагогів* та комунікативної толерантності показало наявність позитивного статистично значущого зв'язку між демократичним стилем педагогічної взаємодії та рівнем комунікативної толерантності старшокласників. Водночас, було виявлено наявність негативного статистично значущого зв'язку між авторитарним стилем взаємодії педагогів та комунікативною толерантністю старшокласників (табл. 3).

Таблиця 3

Значення коефіцієнтів кореляції р-Спірмена між показниками комунікативної толерантності старшокласників та стилем педагогічної взаємодії вчителів

Стиль взаємодії педагогів	Комунікативна толерантність старшокласників
Авторитарний	-0,54*
Демократичний	0,43*
Ліберальний	0,3

* кореляція значуща при $p < 0,05$

Тобто, чим вище показники за авторитарним стилем педагогічної взаємодії, тим нижчою є комунікативна толерантність старшокласників. Натомість демократичний стиль взаємодії педагогів прямо пов'язаний з комунікативною толерантністю старшокласників. Статистично значущого зв'язку між ліберальним стилем педагогічної взаємодії вчителів та комунікативною толерантністю старшокласників не виявлено. Відзначено, що педагогічна взаємодія – це система соціально-психологічної взаємодії між учителем та учнем, спрямована на створення оптимальних соціально-психологічних умов для обопільної діяльності [6; 9], а стиль педагогічної взаємодії детермінується низкою особистісних та професійних вмінь педагога, направлених на оперативну і орієнтовану

взаємодію в постійно змінюваних умовах спілкування й обумовлює прагнення педагога знаходити такі комунікативні засоби, які відповідали б його індивідуальності, обставинам спілкування та індивідуальним особливостям учня. Якщо педагоги авторитарного спрямування характеризуються формами взаємодії зі старшокласниками, представленими у вигляді заборон, вимог, наказів, покарань, нотацій, настанов та нав'язливих переконуваль, то демократично спрямовані вчителі, яким властива позиція «поряд», товариша, помічника, наставника, відрізняються, напевне, більш толерантною позицією у педагогічному спілкуванні. Тому можна говорити про те, що авторитарний стиль педагогічної взаємодії детермінує нижчі показники комунікативної толерантності старшокласників, на відміну від педагогів демократичного спрямування, стиль взаємодії яких позитивно позначається на рівні комунікативної толерантності старшокласників. Отже є підстави припускати певну обумовленість комунікативної толерантності старшокласників стилем педагогічної взаємодії вчителів.

Встановлено статистично значущі відмінності у соціальному статусі між старшокласниками з високим та низьким рівнем комунікативної толерантності (табл. 4).

Таблиця 4

Усереднені показники соціального статусу старшокласників з різним рівнем комунікативної толерантності та рівень значущості розбіжностей за критерієм U-Манна-Уїтні

Групи старшокласників	Групи досліджуваних старшокласників		Значення критерію розбіжностей U-МаннаУїтні
	високий рівень комунікативної толерантності	низький рівень комунікативної толерантності	
популярні підлітки	38,5	25,5	2,34*
непопулярні підлітки	34,3	23,4	2,61*

*значущі розбіжності на рівні 0,05

Отже, комунікативно толерантні старшокласники є більш високостатусними, ніж інтолерантні. Тож, можливо, рівень комунікативної толерантності старшокласника забезпечує йому прийняття або неприйняття групою однолітків, або популярність у групі ровесників робить його більш комунікативно толерантним. У будь-якому разі отримані результати уявляються нам такими, що заслуговують уваги й подальших наукових пошуків.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження дозволяє сформулювати низку висновків.

1. Комунікативна толерантність старшокласників взаємопов'язана з комунікативною і загальною толерантністю вчителів: чим більш комунікативно толерантними є останні, тим вище комунікативна толерантність учнів.

2. Демократичний стиль педагогічної взаємодії обумовлює високу комунікативну толерантність учнів на відміну від авторитарного стилю, який може спричиняти комунікативну інтолерантність старшокласників.

3. Комунікативна толерантність старшокласників прямо пов'язана з комунікативною толерантністю їх батьків.

4. Високий рівень комунікативної толерантності старшокласника робить його популярним серед однолітків.

Таким чином, отримані дані, як уявляється, можуть слугувати певними аргументами на користь обумовленості комунікативної толерантності старшокласників взаємодією з ровесниками, вчителями і батьками, але водночас потребують вивчення більш широкого кола соціально-психологічних детермінант, з'ясування статевої та вікових відмінностей комунікативної

толерантності, а також проведення лонгітюдного дослідження становлення комунікативної толерантності особистості.

Література

1. Бардиер Г. Л. Социальная психология толерантности / Г. Л. Бардиер. – СПб., 2005. – 117 с.
2. Грива О. А. Толерантність в процесі становлення молоді в умовах полікультурного середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філос. наук : спец. 09.00.10 «Філософія освіти» / Ольга Анатоліївна Грива. – К., 2008. – 32 с.
3. Грива О. А. Виховання толерантності в дітей та молоді / О. А. Грива // Психолог. – 2005. – № 21 – 22. – С. 3–11.
4. Коберник О. М. Школа і сім'я : грані співпраці : навчальний методичний посібник / О. М. Коберник, Л. К. Мотрич. – 2-е вид. переробл. і доповн. – Умань : Софія, 2008. – 200 с.
5. Кожухарь Г. С. Проблема толерантности в межличностном общении / Г. С. Кожухарь // Вопросы психологии. – 2006. – №2. – С. 3 – 12.
6. Козлюк О. А. Педагогічні умови формування гуманістичної спрямованості спілкування старшокласників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / Ольга Андріївна Козлюк. – Одеса, 2008. – 12 с.
7. Кремінь В. Г. Освіта і наука України : шляхи модернізації / В. Г. Кремінь. – К. : Грамота, 2003. – 216 с.
8. Лекторский В. А. О толерантности, плюрализме и критицизме / В. А. Лекторский // Вопросы философии. – 1997. – № 11. – С. 46 – 54.
9. Макарова Т. В. Толерантность и правовая культура: методические рекомендации / Т. В. Макарова, Г. Ф. Ларионова. – М. : Сфера, 2008. – 80 с.
10. Матієнко О. С. Виховання толерантності у старшокласників середніх загальноосвітніх ліцеїв Франції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання» / О. С. Матієнко. – К., 2006. – 20 с.

Відомості про автора:

Сергієнко Інеса Ігорівна – викладач кафедри соціальної психології і психології управління Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара.

Кубриченко Тетяна Вікторівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної психології і психології управління Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара.

Статтю подано до друку 15.04.2015.

УДК 159.9

© Н. В. Ткаченко, 2015 р.

Н. В. Ткаченко (м. Дніпропетровськ)

ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті розглянуто особливості роботи психолога з стресостійкістю банківських працівників. Досліджено особливості стресостійкості банківських працівників. Представлено результати психодіагностичного етапу роботи. Проаналізовано основні психологічні праці щодо стресостійкості. Класифіковано основні психічні стани банківських працівників. Підкреслюється, що соціально-психологічні властивості банківських працівників визначають вибір стратегії поведінки в конфлікті. Показано групи ризику субсиндромів через професійну систему